

בבא קמא כ"ח

בן בג בג א' אל תכנס לקחת את שלך הגמרא הביאה, שנחלקו אמוראים אם מותר כגנב אלא שבור שיניו וא' שלי אני נוטל לאדם לעשות דין לעצמו. רב יהודה אמר אין אדם עושה דין לעצמו, ורב נחמן אמר אדם עושה דין לעצמו. וביארה הגמרא שמחלוקתם במקום שעד שיילך לבית דין ייגרם לו הפסד. הקשה רב כהנא על רב יהודה ממה ששיניו, בן בג בג אומר, אל תכנס לחצר חברך ליטול את שלך שלא ברשות שמא תראה כגנב, אלא שבור את שיניו ואמור לו שלי אני נוטל⁴⁴⁴, הרי שמותר לאדם לעשות דין לעצמו? אמר לו רב יהודה, האם זו תשובה לדברי?, בן בג בג הוא יחיד בדבריו, וחכמים חולקים וסוברים שאין אדם עושה דין לעצמו. רבי ינאי אמר, כוונתו של בן בג בג לא שיעשה דין בעצמו, אלא שישבור את שיניו בדין, ובאמת הוא סובר שאין אדם עושה דין לעצמו. שואלת הגמרא, אם כן היה צריך לומר ואומרים לו, ולא ואמור לו. שלו הוא נוטל, ולא שלי אני נוטל? ונשארה הגמרא בקושיה על רבי ינאי.

הראיה משור שעלה ע"ג חברו ובעל ומביאה הגמרא ראייה שאדם עושה דין לעצמו השור שמט את שורו ומת במקום שאין הפסד, ממה ששיניו, שור שעלה על גבי חברו להרגו, ובא בעל השור התחתון ושמט את שורו, והעליון נפל ומת, פטור. ולכאורה, מדובר בשור מועד, ולבעל השור אין הפסד אם לא היה עושה זאת, שגם אם שורו היה נהרג בעל השור המועד היה משלם לו נזק שלם. דוחה הגמרא, מדובר בשור תם, ואם שורו היה נהרג הוא היה מפסיד חצי נזק. ולא קשה מהסיפא, דחפו לעליון ומת חייב, ואם מדובר בתם מדוע חייב?. מפני שהוא היה צריך לשמוט את שורו ולא לדחוף את השור שעל גביו.

עוד מביאה הגמרא ראייה ממה ששיניו, הממלא חצר חברו כדי יין וכדי שמן, בעל החצר משבר ונכנס משבר ויוצא⁴⁴⁵. דחה רב נחמן בר יצחק, כוונת הברייתא שבעל החצר שובר את הכדים כשהוא נכנס להביא מביתו את שטר המכירה שהוא קנה את השדה, ושובר בדרך שיוצא לבית דין.

אדון שחבל בעבד נרצע שכלו ימיו עוד מביאה הגמרא ראייה ממה ששיניו, מנין שעבד עברי שנרצע והגיע זמנו להשתחרר והוא רוצה להשאר, מנין שאם רבו הכהו ופצעו שהוא פטור, שנאמר: "ולא תקחו כפר לנוס אל עיר מקלטו לשוב לשבת בארץ", לא תקחו ממון לעבד נרצע שהגיע

444 וממה שאסרו עליו להכנס שלא ברשות נראה שמדובר כשאין הפסד. תוס'.

445 אע"ג שאמרנו שאם היה יכול לשמטו ודחף את השור חייב, מפני שאין בכך יותר טורח, אבל לא אמרו שיטרח ויסדר את הכדים. תוס'.

זמנו להשתחרר ולשוב למשפחתו⁴⁴⁶, גם אם אינו רוצה לצאת לחורין. דוחה הגמרא מדובר בעבד גנב. ואם הוא לא יצא לחפשי יש לאדון הפסד. שואלת הגמרא, אם עד עכשיו הוא לא גנב, מדוע שעכשיו הוא יגנוב? עונה הגמרא, שעד עכשיו הוא מפחד מהאדון, וכשהגיע זמן השחרור הוא בן חורין ואינו מפחד לגנוב. רב נחמן בר יצחק אמר, מדובר בעבד שהאדון מסר לו שפחה כנענית. עד עכשיו היתה מותרת לו, ומעכשיו היא אסורה עליו. והאדון רשאי להכותו כדי להפרישו מאיסור.

ומביאה הגמרא ראיה שאין אדם עושה דין לעצמו במקום שאין הפסד. ממה ששנינו במשנה, המניח את הכד ברשות הרבים, ובא אחר ונתקל בו ושברה פטור. אבל אם הוא שבר את הכד בכוונה, חייב⁴⁴⁷. אמר רב זביד משמו של רבא, גם אם שברה בכוונה פטור. והמשנה אומרת נתקל אגב הסיפא, אם הוזק בעל חבית חייב בנזקו. שנאמרה רק כשנתקל בחבית ולא כששבר אותה בכוונה, מפני שהוא הוזק לעצמו.

“וקצותה את כפה” כשיכולה להציל שואלת הגמרא, וכיצד אמר רב נחמן שבמקום נ”י ד”א שיש הפסד הכל מודים שאדם עושה דין לעצמו, והרי שנינו, נאמר שהכתה במבושיו של אדם: “וְקָצְתָהּ אֶת כְּפָהּ”, והכוונה שצריכה לשלם ממון. ולכאורה מדובר במקום כשאינה יכולה להציל את בעלה מהכאתו על ידי דבר אחר, וממה שחייבת, משמע שאין אדם עושה דין לעצמו אפילו כשיש לו הפסד? דוחה הגמרא, מדובר גם אם יכולה להצילו על ידי דבר אחר⁴⁴⁸. אבל אם אינה יכולה, פטורה. שואלת הגמרא, אם כן מדוע שנינו בסיפא, “וְשִׁלְחָה יָדָהּ” פרט לשליח בית דין שפטור, הרי אפשר לחלק באשה עצמה בין כשהיא יכולה להציל על יד דבר אחר, ובין כשאינה יכולה להציל על ידי דבר אחר? עונה הגמרא, זה באמת הכוונה בברייתא, במה דברים אמורים כשיכולה להציל על ידי דבר אחר, אבל כשאינה יכולה להציל על ידי דבר אחר נעשית כשליח בית דין, ולומדים מהכתוב “וְשִׁלְחָה יָדָהּ” שפטורה.

מי שהייתה דרך הרבים עוברת בתוך שואלת הגמרא ממה ששנינו, הרי שהיתה דרך שדהו⁴⁴⁹ הרבים עוברת בתוך שדהו, נטלה ונתן להם מן הצד, מה שנתן נתן ושלו לא הגיעו. ואם אדם עושה דין לעצמו, יקח מקל וישב על הדרך הראשונה וימנעם מלעבור שם. שהרי אם מה שנתן נתן, אם ההחלפה

446 נקט שכלו ימיו שאז האדון רגיל להפציר בו שיצא. תוס'.

447 הקושיה היא לפי רב שמעמיד את המשנה בממלא רה"ר כולה בחביות. אבל לא בממלא ר"נ יודה שאסור לו לשבור, וילך בדרך אחרת. אבל לא קשה לשניהם מפני שאפילו שמדובר בממלא אין הפסד במה שילך בצד אחר, ואינו דומה לחצר מפני שאדם יכול להקיף ברה"ר וללכת בכל דרך שירצה. תוס'.

448 וכיון שיכולה להציל ע"י ד"א אינו אפילו דין. רש"י ותוס'.

שהוא החליף איתם את הדרכים הועילה, הדרך הקודמת היא שלו⁴⁴⁹? אמר רב זביד משמו של רבא, גזרו שהוא אינו יכול למנוע מהם ללכת בדרך הקודמת, גזירה שמא יתן להם דרך עקלתון. ורב מרשיא אמר, מדובר כשהדרך החדשה שנתן להם היא דרך עקלתון, והחילוף לא הועיל. ורב אשי אמר, שכל דרך מן הצד היא דרך עקלתון, והחילוף לא הועיל. שואלת הגמרא, אם החילוף לא הועיל מדוע מה שנתן נתן⁴⁵⁰, יאמר להם קחו את שלכם ותנו לי את שלי? עונה הגמרא, שהוא הפסיד גם את שלו. כמו שאמר רב יהודה, מצר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו.

בעה"ב שהניח פאה ובאו עניים ונטלו מצד שואלת הגמרא ממה ששנינו, בעל הבית אחר זה זה פאה לפוטרו מן המעשר שהניח פאה מצד אחד ובאו עניים ונטלו מצד אחד זה זה פאה. ואם נאמר שאדם עושה דין לעצמו מדוע זה זה פאה?⁴⁵¹ בעל הבית יקח מקל וישב וימנע מן העניים לקחת את הפאה שהוא הניח בשדה. מפני שהוא הניח אותה על מנת שהעניים לא יקחו פאה מצד אחר!. ואמר רבא זה זה פאה לפטור את שתיהן מן המעשר. אפילו שבעל הבית חזר וזכה במה שהעניים השאירו ולא לקחו, פטור מן המעשר⁴⁵². כמו ששנינו בברייתא, המפקיר כרמו והשכים לבקר ובצרו, חייב בפרט ובעוללות, ובלקט שכחה ופאה, ופטור מן המעשר.

משנה

נשברה כדו ברשות הרבים והוחלק אחד במים, או שלקה בחרסית חייב. רבי יהודה אומר במתכוון חייב, באינו מתכוון פטור.

גמרא

רב אמר לא שנו אלא שטינפו כליו במים אבל הוזק הוא פטור קרקע עולם הזיקתו והחלק במים ובגדיו התטנפו במים. שרב מעמיד את המשנה כשלא הפקיר את המים, והמים הם כשורו שהזיק⁴⁵³. אבל כאשר הוא עצמו הוזק במים בעל הכד פטור, 'קרקע עולם' היא שהזיקתו⁴⁵⁴. ואמר רב יהודה, כשאמרתי זאת לפני

449 לפי רש"י שמפרש שימנע מהם ללכת בדרך הראשונה כיון שהחליף אתם בדרך שנתן להם. תוס' מפרשים שהגמרא חשבה בס"ד ששלו לא הגיעו מפני שאינו יכול להזמין לבי"ד את כל עוברי הדרכים.

450 לפי גרסת הגמרא, אי הכי אמאי שלו לא הגיעו וכן מפרש רש"י, אם אינו חילוף מדוע שלו לא הגיעו. התוס' אומרים שיש לגרוס, אי הכי אמאי מה שנתן נתן. ודברי רש"י אי אפשר להולמם. הגהות הגר"א, וביאור הגר"א שו"ע ש"ז.

451 בשלמא אותו שנטלו הוא פאה משום שלקחו מדעתו של בעל הבית, אבל מדוע מה שהניח הוא פאה, הרי הוא הניח של על דעת שאם יקחו מצד אחר הוא יחזור ויזכה בו. תוס'.

452 רש"י מפרש שגם הפאה הנשארת היא הפקר. התוס' מפרש כיון שהוא השאיר אותה בתחילה כפאה היא נפטרה מן המעשר. משום שפאה אינה פטורה משום הפקר שהרי היא הפקר לעניים ולא לעשירים. אלא משום הכתוב 'ובא הלוי כי אין לו חלק ונתלה עמך', וללוי עני יש חלק ונתלה בפאה. תוס'.

453 רש"י.

454 וממונו רק עשה גרמא בלבד. ורב סובר שחייבה תורה להבלו ולא לחבטו. רש"י.

שמואל, אמר לי, הרי אמרנו שלומדים את אבנו סכיננו ומשאו מבור. ובכולם אומרים, שור ולא אדם חמור ולא כלים. ודוקא כשהאדם מת מפני שהכתוב שממעט את האדם ממעט אותו מכופר במיתה. אבל כשאדם הוזק בעל הבור חייב על נזקי אדם, ופטור על נזקי כלים⁴⁵⁵. וכיון שבעל הכד חייב משום בור הוא חייב על נזקי גופו, ופטור על בגדיו שנתטנפו במים.

לרב תקלה שהפקיר היא בור ושלא הפקיר ורב סובר, שלומדים את כל התקלות מבור שור לשמואל בור הוא גם כשלא הפקיר בורו רק כשהפקירם, מפני שרב סובר שהתורה חייבה בבור רק כשהפקיר את רשותו ואת בורו, אבל כשלא הפקירם לומדים אותם משור⁴⁵⁶. ולכן טינוף הכלים הוא על ידי ממונו שהזיק, אבל נזק הגוף הוא על ידי קרקע עולם. ושמואל סובר, שהכתוב מדבר בבור גם בהפקיר רשותו ולא הפקיר בורו ופטור על הכלים. והמשנה מחייבת על נזקי גופו⁴⁵⁷ ולא על הנזק לבגדיו.

הקשה רב אושעיא ממה ששנינו, נאמר: "וְנִפְלַ שְׁמָה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר", שור ולא אדם חמור ולא כלים. נפל לתוכו שור וכליו ונשברו, חמור וכליו ונקרעו, חייב על הבהמה ופטור על הכלים. ואבנו סכיננו ומשאו שהניחם ברשות הרבים והזיקו דומה לבור. לפיכך אם הטיח צלוחיתו באבן חייב. הרישא, שאומרת שאבנו סכיננו משאו דומים לבור, אפילו כשלא הפקירם, וקשה לרב שאמר שתקלה שלא הפקירה נלמדת משורו. והסיפא, לפיכך אם הטיח צלוחיתו באבן חייב, אם אדם אחר הטיח את צלוחיתו באבנו בעל האבן חייב, קשה לשמואל שאמר שכל תקלה נלמדת מבור שפטור על נזקי כלים?

רב יתרץ לשיטתו הטיח צלוחיתו ואומרת הגמרא, רב אושעיא יכול להקשות באבן כשלא הפקיר סתירה בין הרישא שפוטרת באבנו סכיננו ומשאו מנזקי כלים, לבין הסיפא המחייבת את בעל האבן על הצלוחית. אלא רב יתרץ לשיטתו כשהפקיר את אבנו סכיננו ומשאו פטור על הכלים, אבל אם לא הפקירם חייב, לפיכך אם אחר הטיח את צלוחיתו באבן חייב. ושמואל יתרץ לשיטתו, כיון שאבנו סכיננו ומשאו הם כבורו. לרבי יהודה שמחייב בבור על נזקי כלים חייב על הכלים, לפיכך אם אדם אחר הטיח את צלוחיתו באבן בעל האבן חייב.

נתקל באבן ונישוף בקרקע רבי אלעזר אמר כשאחר הטיח צלוחית באבן, בעל האבן חייב רק כשהכלי נתקל באבן ונישוף באבן.

455 מפני ששבירתן זו מיתתן.

456 רש"י מפרש שלפי רב בור שחייבה תורה הוא רק כשהפקיר רשותו והפקיר בורו. התוס' אומרים שאין להקשות ממה שרש"י פירש בסוגיית הגמרא במחזורת בהגמרא רצתה לומר שרב שאמר בור ברשותו חייב ושמואל שאמר שפטור חולקים בהפקיר רשותו ולא הפקיר בורו. מפני שדבי הגמרא אינם לפי המסקנה. והתוס' מחלקים בין הפקיר רשותו ולא הפקיר בורו, לבין אבנו סכיננו ומשאו שלא הפקירם שאינם בור לרב, מפני שהם עדיפים מבור שאפשר לחייב בהם על הכלים משום שורו, מה שאין כן בבור ברשותו מפני ששורו ברשותו פטור. תוס'.

457 ואפילו שהוא נחשב בקרקע עולם, מפני ששמואל אמר בור שחייבה תורה להבלו וכל שכן לחבטו. רש"י.

אבל כשהכלי נתקל באבן ונישוף בקרקע בעל האבן פטור⁴⁵⁸. שלא כרבי נתן שאומר בשור שדחף את חברו לבור שכל היכן שאי אפשר להשתלם מבעל השור, משתלם מבעל הבור ש שעשה את הנזק. ויש אומרים, שרבי אלעזר אמר שבעל האבן חייב אפילו כשהכלי נתקל באבן ונישוף בקרקע. כרבי נתן שאומר, כל היכן שאי אפשר להשתלם מזה משתלם מזה.

458 משום שקרקע עולם הויקתו, וכאן אפילו שמואל מודה. ולעיל שמואל מחייב כשנחבט בקרקע שהמים נשפכים עליה, שדומה לקרקע של הבור. תוס'.

